

Οι Αγροτικές Μεταβατικές Οικοκυρικές Σχολές (Α.Μ.Ο.Σ.): η περίπτωση της Αριδαίας (1948-1966).

Δρ. Αντωνία Παπαδάκη

Περίληψη

Το θέμα της εργασίας αυτής είναι η λειτουργία της Αγροτικής Μεταβατικής Οικοκυρικής Σχολής στην Αριδαία (Α.Μ.Ο.Σ. Αριδαίας) στα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Η λειτουργία της, όπως και όλων αυτών των σχολών που ιδρύθηκαν κατά τόπους σε όλη την Ελλάδα με αναγκαστικό νόμο του Ιωάννη Μεταξά, συνδέεται στενά με τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες του Βενιζέλου το 1929 σε μια προσπάθεια ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών της Ελλάδος και ένταξης των γυναικών στην εκπαίδευση, η οποία, όμως, θα υπηρετούσε τον κοινωνικό ρόλο της γυναίκας, ενώ ήταν και ένα μέτρο κοινωνικής πρόνοιας για τα άπορα κορίτσια. Στόχος μας, λοιπόν, είναι η διερεύνηση του τρόπου λειτουργίας των σχολών αυτών μέσα στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο της εποχής που ακολούθησε τον εμφύλιο πόλεμο. Μέσα από την αξιοποίηση αρχειακού υλικού¹ παρουσιάζονται η διοικητική οργάνωση της σχολής, το περιεχόμενο σπουδών, η κίνηση του μαθητικού δυναμικού, η στελέχωση του διδακτικού προσωπικού, η οικονομική διαχείριση της σχολής και η οργάνωση της σχολικής ζωής, ενώ αναδεικνύονται προβλήματα της εποχής, όπως ήταν η στέγαση των σχολικών μονάδων και η αναζήτηση του περιεχομένου της γυναικείας εκπαίδευσης, η οποία θα επέτρεπε την επαγγελματική αποκατάστασή².

1.Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και γυναικεία εκπαίδευση στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

Η γυναικεία εκπαίδευση από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα διαφοροποιόταν από αυτήν των αγοριών ως προς τον σκοπό και την οργάνωση. Η μαθήτρια προετοιμαζόταν μόνο για τα οικιακά καθήκοντα, καθώς ο ρόλος της γυναίκας περιοριζόταν στο σπίτι και την οικογένεια. Ακόμη και τα Παρθεναγωγεία που ιδρύθηκαν είχαν σκοπό να προετοιμάσουν καλές κόρες και οικοδέσποινες. Η παρεχόμενη εκπαίδευση ήταν συνάρτηση της κοινωνικής λειτουργίας του φύλου, με αποτέλεσμα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα να είναι μικρά τα ποσοστά φοίτησης των κοριτσιών στο δημοτικό και να σημειώνονται μεγάλα ποσοστά αναλφαβητισμού, κυρίως στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα³. Το πρώτο πανελλαδικό εκπαιδευτικό συνέδριο που πραγματοποιήθηκε το 1904 στην Αθήνα συνέχισε να περιορίζει τη σκοπιμότητα της γυναικείας εκπαίδευσης στην εκπαίδευση της δασκάλας και τη μόρφωση της μητέρας και της οικοδέσποινας, με αποτέλεσμα τη σταδιακή αύξηση του αριθμού των γυναικών που έπαιρναν δίπλωμα δασκάλας, επειδή το επάγγελμα

¹ Οι πηγές οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν είναι το αρχείο της Οικοκυρικής σχολής, φωτογραφικό υλικό, προφορικές μαρτυρίες, προσωπικά έγγραφα της δασκάλας υφαντικής και ταπητουργίας στη σχολή Έλλης Κούση-Δημοπούλου, το αρχείο επάρχου Αλμωπίας, έγγραφα από το αρχείο της τότε Υπουργού Πρόνοιας Λίνας Τσαλδάρη, οι εγκύκλιοι και ο απολογισμός του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας, ο απολογισμός της βοήθειας του σχεδίου Μάρσαλ προς την Ελλάδα από τον Οργανισμό Κοινής Ασφαλείας και οι εκδόσεις της 4^{ης} Αυγούστου.

² Ευχαριστώ θερμά τον υπάλληλο και δάσκαλο ανθοκομίας στο Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Θηλέων Καστοριάς Αναστάσιο Αβραμίδη για τη συμβολή του στην αναζήτηση των πηγών καθώς και τη δασκάλα της υφαντικής Έλλη Δημοπούλου-Κούση για τη βοήθειά της στην αναζήτηση πληροφοριών.

³ Ζιώγου-Καραστεργίου Σ., «Η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα: 19^{ος} και 20^{ος} αιώνας», στο: Μπουζάκης Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις*, Gutenberg, Αθήνα 2011, τ. Β', σσ.973-74.

αυτό είναι ήταν η μόνη διέξοδος την εποχή αυτή για την άσκηση ενός κοινωνικά αποδεκτού επαγγέλματος. Στο συνέδριο αυτό η Καλλιρόη Παρρέν, ζητώντας για τις γυναίκες κάποια διέξοδο εκτός από την προετοιμασία της οικοδέσποινας και τη μόρφωση της δασκάλας, πρότεινε μεταρρυθμίσεις στο πρόγραμμα της κατώτερης και της μέσης εκπαίδευσης, ώστε να προετοιμάζονται τα κορίτσια για τον βιοποριστικό αγώνα. Ωστόσο, το αίτημα για μόρφωση που να ανταποκρίνεται στις καθημερινές ανάγκες του νοικοκυριού θα συνεχίσει να προβάλλεται επίμονα ως απαραίτητο στοιχείο της μεταρρύθμισης των προγραμμάτων για την εκπαίδευση των κοριτσιών⁴.

Μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα είχε γίνει αντιληπτός ο κοινωνικοποιητικός ρόλος του σχολείου αλλά και η ανάγκη της σύνδεσης της παρεχόμενης εκπαίδευσης με τις καθημερινές ανάγκες των μαθητών. Αλλά και το 1899, όταν πρωθυπουργός ήταν ο Γεώργιος Θεοτόκης και Υπουργός Παιδείας ο Αθανάσιος Ευταξίας, το κέντρο βάρους των εκπαιδευτικών επιδιώξεων μετατοπίζεται και τονίζεται η ρεαλιστική πλευρά της εκπαίδευσης και ο προσανατολισμός της στις πρακτικές ανάγκες της ζωής⁵. Τα νομοσχέδια του Ιωάννη Τσιριμώκου το 1913, τα οποία δεν θα ψηφιστούν, έδιναν βαρύτητα τόσο στην κοινωνικοποιητική λειτουργία του σχολείου, όσο και στην οικονομική αποτελεσματικότητα. Γι' αυτό, προβλεπόταν ετήσια σχολική φοίτηση πέραν του εξάχρονου δημοτικού, κατά την οποία οι μαθητές θα διδάσκονταν κηπουρική, δένδροκομία, ζωοκομία, σπηροτροφία, μελισσοκομία και άλλα μαθήματα που είχαν σχέση με την καθημερινή τους ζωή⁶.

Τα νομοσχέδια όμως του 1929 επί Ελευθερίου Βενιζέλου θα γίνουν νόμοι του κράτους. Ανάμεσα, λοιπόν, σ' αυτά τα μέτρα συμπεριλαμβάνεται η μικτή φοίτηση στο δημοτικό και η ίδρυση κατώτερων επαγγελματικών σχολών, γεωργικών, εμπορικών, ναυτικών, βιοτεχνικών και οικοκυρικών (Ν. 4397/1929). Σ' όλες τις σχολές η φοίτηση ήταν μικτή με εξαίρεση τις οικοκυρικές, στις οποίες θα φοιτούσαν μόνο κορίτσια. Σκοπός των κατώτερων αυτών σχολών ήταν *η επαγγελματική προπαρασκευή των μη επιθυμούντων να ακολουθήσωσι ανωτέρας σπουδάς εις σχολεία της Μ. Εκπαιδύσεως αποφοίτων του δημοτικού σχολείου προς άσκησιν γεωργικού, εμπορικού, βιοτεχνικού και οικοκυρικού επαγγέλματος*. Όσον αφορά τις οικοκυρικές σχολές σκοπός ήταν *η πληρέστερη προπαρασκευή δια την ζωήν εκείνων εκ των θηλέων, όσα δεν πρόκειται να φοιτήσουν εις ανώτερα σχολεία*. Στη Γενική Εισηγητική Έκθεση που υπέβαλε στη βουλή μαζί με τα νομοσχέδια ο υπουργός Κωνσταντίνος Γόντικας υπογραμμίζει ότι, ενώ αισθανόμεθα την ανάγκην να συγχρονίσωμεν προσηκόντως τα πρακτικά μέτρα προπαρασκευής και μορφώσεως της γυναικός, δεν λησμονώμεν ότι παράλληλα προς οιονδήποτε έργον της γυναικός *ίσταται αεί πρωτεύων ο ρόλος αυτής ως μητρός και φυσικής παιδαγωγού των τέκνων της και ότι, επομένως, το πνεύμα τούτο του διπλού της γυναικός προορισμού δέον να διαπνέη πάντα τα μορφωτικά της γυναικός μέτρα, εάν θέλωμεν να παράσχωμεν εις αυτήν την θετικήν και υγιή εκπαίδευσιν, ήτις και την ιδίαν θα εξυπηρετήση και την όλην ελληνικήν κοινωνίαν θα εξυψώση*⁷. Αυτές λοιπόν οι οικοκυρικές σχολές ιδρύθηκαν, αλλά δεν

⁴ Μπακαλάκη Α.& Ε. Ελεγκίτου, *Η Εκπαίδευση «εις τα του οίκου» και τα γυναικεία καθήκοντα*, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987, σσ. 156-157.

⁵ Πυργιωτάκης Ι., «Συμβολή στη μελέτη της Ελληνικής Εκπαιδευτικής Ιστορίας και της Ελληνικής Εκπαιδευτικής Πολιτικής: Ένα σχέδιο ταξινόμησης και ερμηνείας του ιστορικού υλικού», στο: Μπουζάκης Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις*, Gutenberg, Αθήνα 2011, τ.Β', σ.56.

⁶ Μπουζάκης Σ., «Μεταρρυθμιστικά επεισόδια στη Γενική και Τεχνική-Επαγγελματική Εκπαίδευση κατά την πρώτη (1910-1920) και τη δεύτερη (1928-1932) Βενιζελική περίοδο». στο: Μπουζάκης Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις*, Gutenberg, Αθήνα 2011, τ. Β', σ.167.

⁷ Μπακαλάκη Α.& Ε. Ελεγκίτου, *Η Εκπαίδευση «εις τα του οίκου» και τα γυναικεία καθήκοντα*, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987, σ.181.

λειτουργήσαν⁸. Θα λειτουργήσουν, όμως, με τον αναγκαστικό νόμο του Ιωάννη Μεταξά.

Ο Ιωάννης Μεταξάς, όπως διατυπώνει στην ιδρυτική διακήρυξη του κόμματός του, αναφέρεται στο λαϊκό σχολείο και τον πρακτικό προσανατολισμό της εκπαίδευσης. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνει στην εκπαίδευση των κατώτερων στρωμάτων και ιδιαίτερα των αγροτών⁹. Με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1939 το Αστικό Σχολείο διαμορφώνεται ως επαγγελματικό σχολείο για τους αποφοίτους του δετούς Δημοτικού σχολείου, οι οποίοι απέτυχαν στις εισιτήριες εξετάσεις για το Γυμνάσιο. Το αστικό σχολείο φαίνεται ότι απευθύνεται κυρίως στα αγόρια στους πληθυσμούς των αγροτικών περιοχών και έμμεσα απευθύνεται στους πρόσφυγες. Έτσι, μεγάλος αριθμός Αστικών σχολείων, κυρίως γεωργικής κατεύθυνσης, ιδρύεται σε περιοχές όπου υπάρχει συγκέντρωση προσφυγικού πληθυσμού. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται ο προσφυγικός πληθυσμός να παραμείνει στις αγροτικές περιοχές της Β. Ελλάδος και να αποτελέσει το αντίβαρο απέναντι στις μειονότητες. Για το γυναικείο πληθυσμό επιλέχθηκαν αντίστοιχα οι μεταβατικές οικοκυρικές σχολές. Ο παιδαγωγός Βασίλειος Τσιρίμπας θέτει ως σκοπό της Αγωγής την ανάπτυξη του εθνικιστικού πνεύματος και ζητά την εισαγωγή κυρίως των πρακτικών γνώσεων στα σχολεία, γιατί οι άνδρες πρέπει να γίνουν γεωργοί, τεχνίτες και επαγγελματίες, ενώ οι γυναίκες οικοκυρές και μητέρες¹⁰. Η κυβέρνηση του Μεταξά στρέφει την προσοχή της στην αγωγή των κοριτσιών, την οποία προσαρμόζει προς την ιδιαίτερη φύση και τη θέση της γυναίκας στην οικογένεια και την κοινωνία (ΦΕΚ 24/1937).

2. Η ίδρυση και η λειτουργία των αγροτικών μεταβατικών οικοκυρικών σχολών

Με τον Αναγκαστικό Νόμο 2470/1940 ιδρύονται οι αγροτικές μεταβατικές οικοκυρικές σχολές σε κοινότητες των Νομών Φλώρινας, Πέλλας, Κοζάνης, Κιλκίς, Σερρών και Δράμας, οι οποίες υπάγονται στην εποπτεία και τον έλεγχο του Υπουργείου Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως¹¹. Στο Νομό Πέλλας ιδρύονται στις

⁸ Αθανασούλα-Ρέππα Α., «Η Τεχνική-Επαγγελματική Εκπαίδευση στην Ελλάδα: θεσμοί και αντιλήψεις», στο: Μπουζάκης Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις*, Gutenberg, Αθήνα 2011, τ. Β', σ.328.

⁹ Καλεράντε Ευ., «Η εκπαιδευτική πολιτική της περιόδου της δικτατορίας, 1936-1940», στο: Μπουζάκης Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις*, Gutenberg, Αθήνα 2011, τ. Β', σ.183.

¹⁰ Καλαντζής Κ., *Η Παιδεία εν Ελλάδι 1935-1951*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002. Παυλίδου Ευ., *Σχολείο και ΕΟΝ: μέσα ιδεολογικής χειραγώγησης του μεταξικού καθεστώτος*, Μεταπτυχιακή εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2007.

¹¹ Η άσκηση υγειονομικής πολιτικής και κοινωνικής πρόνοιας ήταν στην αρμοδιότητα διαφορετικών υπουργείων που κατά καιρούς ενοποιούνταν ή διαχωρίζονταν ανάλογα με τις ανάγκες που προέκυπταν και γι' αυτό συναντούμε διαφορετικές ονομασίες των υπουργείων στα οποία υπάγονταν οι συγκεκριμένες οικοκυρικές σχολές. Μετά το 1914 και την εμπλοκή της χώρας στους Βαλκανικούς Πολέμους, οι εκτεταμένες καταστροφές και οι πληθυσμιακές μετακινήσεις οδήγησαν στη σύσταση της Ανώτατης Διευθύνσεως Περιθάλψεως το 1917 στη Θεσσαλονίκη και στη συνέχεια στη σύσταση του Υπουργείου Περιθάλψεως με αρμοδιότητες μέριμνας για την περίθαλψη των θυμάτων του πολέμου, των ορφανών και των προσφύγων. Τον Αύγουστο του 1922 το Υπουργείο Περιθάλψεως μετονομάζεται σε Υπουργείο Υγιεινής και Πρόνοιας, ενώ τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους η κυβέρνηση Γονατά εξέδωσε νομοθετικό διάταγμα «περί ιδρύσεως Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως». Η δικτατορία του Πάγκαλου κατήργησε το συγκεκριμένο Υπουργείο και ίδρυσε την Ανωτάτη Διεύθυνση Προσφύγων. Το 1928 ο Βενιζέλος διαχώρισε το Υπουργείο Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως ιδρύοντας Υφυπουργείο και στη συνέχεια Υπουργείο Υγιεινής (4172/1929). Στα τέλη του 1932 ο Βενιζέλος ενοποίησε το Υπουργείο Υγιεινής με το Υπουργείο Κρατικής Αντιλήψεως υπό την ονομασία Υπουργείον Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως, το οποίο το 1935 μετονομάστηκε σε

κοινότητες του Αγίου Αθανασίου, Άγρα, Αριδαίας, Άρνισσας, Κρώμνης, Μεσημερίου, Όρμας και Σαρακηνών. Εκτός από τις πρώτες 30 σχολές που ιδρύονται, αργότερα ιδρύονται σε πολλές κοινότητες της Ελλάδας, όπως φαίνεται από τις μισθοδοτικές καταστάσεις τη δεκαετία του 1950. Ωστόσο, δε λειτούργησαν όλες αυτές οι σχολές που αναφέρονται στο ΦΕΚ. Στο Ν. Πέλλας λειτούργησαν οι ΑΜΟΣ Αριδαίας, Κρύας Βρύσης και Άρνισσας. Αλλά για κάποιο διάστημα λειτούργησαν και σε άλλες περιοχές. Έτσι, σε πρακτικό της ΑΜΟΣ Άρνισσας αναφέρεται το 1956 η κατάργηση της ΑΜΟΣ Γιαννιτσών. Ο Σινόπουλος αναφέρει ότι στα Γιαννιτσά το 1948 λειτουργούσε Αγροτική Μεταβατική Οικοκυρική Σχολή και μάλιστα αναφέρει και τα ονόματα της διευθύντριας και των δασκάλων¹².

Κάθε σχολή που ιδρύεται λειτουργεί για τρία χρόνια και στη συνέχεια μπορεί να αλλάξει έδρα, εκτός και αν οι τοπικές συνθήκες επιβάλλουν τη συνέχιση της λειτουργίας της. Ο Μαστρογιάννης, τμηματάρχης του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας, αναφέρει ότι λειτουργούσαν 46 τέτοιες σχολές με συνολική δύναμη 1750 μαθητριών¹³. Σύμφωνα με έγγραφο του Υπουργείου για την έκδοση και αποστολή χρηματικών ενταλμάτων για τη μισθοδοσία του προσωπικού των Εθνικών Ιδρυμάτων Παιδικής Προστασίας, συμπεριλαμβανομένων των Α.Μ.Ο.Σ, τον Ιούλιο του 1967 σε όλη την επικράτεια φαίνεται ότι λειτουργούσαν 60 Αγροτικές Μεταβατικές Οικοκυρικές Σχολές (Δ2/14623/25-7-1967). Σκοπός της ίδρυσής τους ήταν η ευρύτερη πραγματοποίηση του σκοπού των Εθνικών Ορφανοτροφείων και Οικοτροφείων αλλά και η βελτίωση της πνευματικής και οικονομικής κατάστασης της αγρότισσας. Σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας των σχολών, ο οποίος εκδόθηκε το 1941, σκοπός της ίδρυσής τους είναι από τη μια η τόνωση του θρησκευτικού και εθνικού φρονήματος των μαθητριών, και από την άλλη η παροχή στοιχειωδών γνώσεων υγιεινής και γεωργίας καθώς και η άσκησή τους σε οικοκυρικά έργα και στην οικοτεχνία έτσι, ώστε να συμβάλουν στην οικονομική ανακούφιση των οικογενειών τους. Σύμφωνα με τον Μαστρογιάννη, οι σχολές αυτές ιδρύθηκαν *εις πτωχάς και υπανάπτυκτους περιοχές της χώρας, με σκοπόν την εξύψωσιν της πνευματικής και οικονομικής καταστάσεως της αγρότιδος, δια της εν αυταίς εκπαιδεύσεως επί θεμάτων αγροτικής οικιακής οικονομίας και δια της μεταδόσεως των βασικών εκείνων γνώσεων οίτινες προάγουσι το βιοτικόν και πολιτιστικόν επίπεδον της αγροτικής οικονομίας*¹⁴.

Ήταν τριετούς φοίτησης και δικαίωμα φοίτησης είχαν μόνο κορίτσια απόφοιτοι του δημοτικού από 13 έως 17 ετών. Οι μαθήτριες ήταν εσωτερικές και εξωτερικές, δηλαδή, άλλες έμεναν μέσα στη σχολή και άλλες απλώς παρακολουθούσαν τα μαθήματα, ενώ είχαν δικαίωμα ένδυσης και σιτισμού εντός της σχολής. Οι μαθήτριες διαγράφονταν, όταν ολοκλήρωναν τη φοίτησή τους παίρνοντας και τίτλο σπουδών, το αποφοιτήριο. Ωστόσο, διαγράφονταν και αν κάποιες μαθήτριες

Υπουργείον Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως και τον επόμενο χρόνο σε Υπουργείο Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως. Το 1940 το υπουργείο αυτό μετονομάστηκε σε Υπουργείο Εθνικής Πρόνοιας, ενώ λίγο μετά έπαυσε να υφίσταται. Αυτές οι μετονομασίες και οι διαχωρισμοί συνεχίστηκαν με αποτέλεσμα να εμφανίζεται η εποπτεία των Α.Μ.Ο.Σ σε διαφορετικά υπουργεία (Δαρδαβέσης, 2007). Σύμφωνα με εγκύκλιο στις 456/ 20-5-1967 γνωστοποιείται σε όλες τις υπηρεσίες ότι συγχωνεύονται τα Υπουργεία Κοινωνικής Πρόνοιας και Υγιεινής σε ένα ενιαίο υπουργείο με τον τίτλο Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας.

¹² Σινόπουλος Ν., *Πέλλα. Έδεσσα, Γιαννιτσά, Αρδέα*, χ. ε., 1948, σ.172.

¹³ Μαστρογιάννης Ι., *Ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας της Νεωτέρας Ελλάδος (1821-1960)*, χ. εκδ., Αθήναι 1960, σ.368.

¹⁴ Μαστρογιάννης, ό.π., σ.367.

απουσίαζαν περισσότερο από 15 μέρες ή για απρεπή συμπεριφορά εντός της σχολής, αλλά και με δική τους επιθυμία για οικογενειακούς λόγους ή λόγω γάμου.

Το διδακτικό προσωπικό της σχολής αποτελούσαν : μια διευθύντρια, πτυχιούχος του Χαροκοπείου Διδασκαλείου Οικοκυρικής εκπαίδευσης ή πτυχιούχος διδασκαλείου θηλέων ή Παιδαγωγικών Ακαδημιών, μια δασκάλα ραπτικής τέχνης και μια δασκάλα υφαντουργίας και ταπητουργίας, απόφοιτοι των Εθνικών Ορφανοτροφείων και Οικοτροφείων θηλέων. Σε απολογιστικό έντυπο της κυβέρνησης του Ιωάννη Μεταξά, αναφέρεται η πρόνοια του κράτους για την επαγγελματική αποκατάσταση των παιδιών που θα βγαίνουν από τα ορφανοτροφεία έχοντας διδαχθεί μια τέχνη: *έτσι τα ορφανά θα βγαίνουν από τα ορφανοτροφεία με μια τέχνη, με ένα επάγγελμα και θα είναι σε θέση να ασχοληθούν παραγωγικά και να μη γίνουν βάρος στην κοινωνία και συμπληρώνει ότι απ' τα απροστάτευτα θήλεα ορφανά, τα οποία είχαν τελειώσει τη βιοτεχνική των μόρφωση στα ορφανοτροφεία, πολλά διορίστηκαν ως τεχνικές δασκάλες στις διάφορες κοινότητες κι έτσι μπορούν να εξασφαλίσουν στα πρώτα χρόνια της βιοπάλης των τα στοιχειώδη μέσα της ζωής, ενώ συγχρόνως θα μεταδώσουν τις τόσο καλές τέχνες στους κατοίκους των απομεμακρυσμένων κοινοτήτων της χώρας μας¹⁵. Εκτός όμως απ' το μόνιμο προσωπικό ανατίθεται σε ιατρό της κοινότητας στην οποία ιδρύεται η σχολή η ιατρική παρακολούθηση των μαθητριών και η διδασκαλία του μαθήματος της υγιεινής και της βρεφοκομίας, σε δάσκαλο της δημοτικής εκπαίδευσης η διδασκαλία 6 ωρών εβδομαδιαίως των θρησκευτικών, ελληνικών, εθνικής αγωγής και Ιστορίας, αριθμητικής και φυσικής. Ειδικά η διδασκαλία της εθνικής αγωγής και Ιστορίας μπορεί να γίνεται δωρεάν από μέλος της Ε.Ο.Ν. με απόφαση του Υπουργού Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως. Ακόμη ανατίθεται σε γεωπόνους της κοινότητας η δώρη διδασκαλία και καθοδήγηση των μαθητριών σε γεωργικές ασχολίες. Το διδακτικό προσωπικό και οι μαθήτριες έπρεπε να είναι μέλη της Ε.Ο.Ν., κάτι το οποίο άλλαξε με το Νομοθετικό Διάταγμα 1314/1942. Το διδακτικό προσωπικό της σχολής διέμενε και σιτιζόταν στη σχολή. Σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας της σχολής *άπαντες οι υπάλληλοι του Ιδρύματος δικαιούνται δωρεάν σίτισεως εκ του παρασκευαζομένου δια τους τροφίμους κοινού συσσιτίου...Η έννοια του δικαιώματος σίτισεως του προσωπικού είναι ότι τούτο δικαιούται να γευματίζει εις κοινήν μετά των τροφίμων αίθουσαν και να παρέχει δια της ευπρεπούς και ασφύγου συμπεριφοράς του παράδειγμα προς μίμηση εις τους μαθητάς-τροφίμους.**

Η διοίκηση της σχολής πραγματοποιείται από μια επιτροπή τριμελή η πενταμελή, στην οποία προεδρεύει ο Δήμαρχος της κοινότητας και συμμετέχει και η Διευθύντρια. Η διοικητική επιτροπή συνεδριάζει τακτικά μια φορά το μήνα και εκτάκτως μετά από πρόσκληση του προέδρου για την επίλυση όλων των ζητημάτων που αφορούν τη λειτουργία της σχολής, όπως είναι η σύνταξη του προϋπολογισμού εσόδων και εξόδων κάθε έτους και του απολογισμού, η προμήθεια τροφίμων και υλικών, η εκτέλεση έργων για τη συντήρηση του κτιρίου, η φοίτηση και διαγραφή των μαθητριών, η σύνταξη μηνιαίου προγράμματος σίτισης των μαθητριών, η διοργάνωση εκπαιδευτικών εκδρομών για την ψυχαγωγία των μαθητριών, η οργάνωση της βιβλιοθήκης της σχολής με διδακτικά βιβλία και περιοδικά που συντελούν στην πραγματοποίηση του σκοπού της σχολής¹⁶, ενώ ασκεί και πειθαρχική εξουσία στο προσωπικό της σχολής. Την εποπτεία των σχολών είχε η επόπτρια, η οποία οριζόταν από το Υπουργείο.

¹⁵Χ.συγ., Το Νέον Κράτος και η Κοινωνική Πρόνοια, τεύχ. 4, Εκδόσεις 4^η Αυγούστου, Αθήνα 1937,σ.36-37.

¹⁶ Τέτοια περιοδικά ήταν η «Ζωή», «ο Αστήρ», «ο ελληνισμός του εξωτερικού».

Οι σχολές επιδοτούνταν από το Υπουργείο Κρατικής Υγιεινής, αλλά διέθεταν και άλλους πόρους, όπως ήταν οι δωρεές, ποσοστό από τον πανελλήνιο έρανο για τα Εθνικά ορφανοτροφεία και οικοτροφεία αλλά και τα ποσά που εισέπραττε η σχολή από την πώληση των προϊόντων που παρήγαγαν οι μαθήτριες με την ασχολία τους στη ραπτική και την υφαντική. Το ωρολόγιο πρόγραμμα καθόριζε διδασκαλία 35 ωρών στο 1^ο έτος φοίτησης, 38 στο 2^ο έτος και 37 στο 3^ο. Τα μαθήματα τα οποία διδάσκονταν ήταν: θρησκευτικά, ελληνικά, εθνική αγωγή και ιστορία, αριθμητική και γεωμετρία, ωδική, φυσική, γυμναστική, οικιακή οικονομία, γεωργία, κοπτική-ραπτική-χειροτεχνία, υφαντουργία-ταπητουργία, μαγειρική-πλυντική-σιδέρωμα και στοιχεία υγιεινής και βρεφοκομίας. Στον κανονισμό λειτουργίας των σχολών αυτών, ο οποίος υπογράφεται από τον Υπουργό Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας και Εθνικής Πρόνοιας Κωνσταντίνο Λογοθετόπουλο, ορίζεται ακριβώς και η διδακτέα ύλη σε κάθε μάθημα. Όσον αφορά το μάθημα της ιστορίας, το α έτος οι μαθήτριες διδάσκονται την αρχαία ελληνική ιστορία και συγκεκριμένα για τους αποικισμούς, τους Περσικούς πολέμους, τον Πελοποννησιακό πόλεμο, τον Αλέξανδρο και τους διαδόχους του, στο β έτος διδάσκονται την κοσμοκρατορία των Ρωμαίων, τον Χριστιανισμό, τον Κωνσταντίνο, τον Ιουστινιανό, τις Σταυροφορίες και φθάνει μέχρι την Αναγέννηση, ενώ στο γ έτος διδάσκεται η τουρκοκρατία η ελληνική επανάσταση και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Επισημαίνεται ότι πρέπει να εξαρθεί η ιστορία του τόπου όπου λειτουργούν οι Α.Μ.Ο.Σ και να καταδεικνύονται οι ρίζες της ελληνικότητας του συγκεκριμένου τόπου και οι δεσμοί του με τις υπόλοιπες περιοχές της μεϊζονος Ελληνικής Πατρίδος. Ακόμα να γίνει εκτενής λόγος για τους τοπικούς ήρωες που συμμετείχαν στα γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης και στους Βαλκανικούς Πολέμους καθώς και σε διακεκριμένες προσωπικότητες και ευεργέτες που κατάγονται από την περιοχή της Α.Μ.Ο.Σ.

Οι σχολές λειτουργούσαν όλο το χρόνο με διακοπή ενός μηνός τους θερινούς μήνες. Οι διοικητικές επιτροπές των σχολών καθόριζαν το διάστημα θερινών διακοπών ανάλογα με τις αγροτικές τοπικές συνθήκες από την 1^η Ιουλίου μέχρι τις 15 Οκτωβρίου (εγκύκλιος 515/1960).

3.Οι γεωγραφικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και εκπαιδευτικές συνθήκες στην περιοχή της Αριδαίας την περίοδο ίδρυσης της ΑΜΟΣ

Η Αριδαία είναι έδρα της επαρχίας Αλμωπίας, η οποία βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του Νομού Πέλλας και περιβάλλεται σε σχήμα κύκλου από 44 οικισμούς. Η περιοχή είναι ακριτική, εφόσον βρίσκεται στα σύνορα με την ΠΔΓΜ, στοιχείο που αφορά βέβαια τη φυσική γεωγραφία αλλά αποκτά πολλές διαστάσεις, όσον αφορά την πολιτισμική ταυτότητα των κατοίκων. Είναι ένα λεκανοπέδιο που ορίζεται στα βόρεια από τον ορεινό όγκο του Βόρρα ή κοινώς Καϊμακτσαλάν, και τη Τζένα, στα δυτικά από το Βέρμιο, στα ανατολικά από το Πάικο, ενώ στα νότια έχει άνοιγμα την εύφορη πεδιάδα που διασχίζει ο ποταμός Μογλενίτσας και μ' αυτόν τον τρόπο επικοινωνεί όλη η περιοχή με τον υπόλοιπο νομό και το εθνικό δίκτυο της χώρας. Οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Η περιοχή φημιζόταν κυρίως για την παραγωγή κόκκινου πιπεριού, κοκκαριού, φασολιών, σουσαμιού, καπνών και μεταξόσπορου. Με την έλευση των προσφύγων μετά τη μικρασιατική καταστροφή το 1922 η παραγωγή όλων αυτών των προϊόντων αυξήθηκε κατακόρυφα, ενώ αλλάζει και η κοινωνική σύνθεση της περιοχής, η οποία αποκτά έναν πολυπολιτισμικό χαρακτήρα. Οι πρόσφυγες προέρχονταν από διάφορες περιοχές του Πόντου, του Καυκάσου, της Μ. Ασίας και της Θράκης. Έτσι αρχίζουν να συνυπάρχουν τέσσερις ομάδες κατοίκων με βάση το γλωσσικό κριτήριο: οι ελληνόφωνοι, οι σλαβόφωνοι, οι βλαχόφωνοι και οι τουρκόφωνοι πληθυσμοί και οι

οικισμοί της επαρχίας χωρίστηκαν σε ντόπιους, προσφυγικούς, βλάχικους και μικτούς¹⁷. Σύμφωνα με την απογραφή του 1940 η επαρχία Αλμωπίας εμφανίζει πληθυσμό 38.485 κατοίκων¹⁸.

Όσον αφορά την εκπαιδευτική κατάσταση στην περιοχή της Αλμωπίας, μέχρι το 1939 λειτουργούσαν μόνο δύο δημοτικά σχολεία στην Αριδαία και κανένα σχολείο της Μέσης Εκπαίδευσης. Δημοτικά λειτουργούσαν και στις κοινότητες Χρύσας, Υδραίας, Νότιας, Κωνσταντίας, Εξαπλατάνου, Φούστανης, Νεοχωρίου, Ξιφιανής, Ίδας, Κρανέας, Μυλοτόπου, Αρχαγγέλου, Αψάλου, Σωσάνδρας, Λυκοστόμου, Λαγκαδιάς, Αλώρου, Όρμας, Σαρακηνών, Λουτρακίου, Χρυσής και Δωροθέας. Οι απόφοιτοι των δημοτικών σχολείων που ήθελαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους έπρεπε να φοιτήσουν σε σχολεία της Έδεσσας. Τον Σεπτέμβριο του 1939 ιδρύεται στην Αριδαία το Τριτάξιον Μικτόν Αστικόν σχολείον στο οποίο θα εγγραφούν εκείνη τη χρονιά 106 μαθητές, 55 αγόρια και 51 κορίτσια¹⁹. Το μαθητικό δυναμικό του σχολείου ακολούθησε φθίνουσα πορεία μέχρι το 1943, όταν έκλεισε το σχολείο, ενώ ήδη από το 1942 άρχισε να λειτουργεί και Γυμνάσιο στην Αριδαία ως Παράρτημα των Γυμνασίων Εδέσσης. Μετά τα Χριστούγεννα του 1943 δε λειτούργησε κανένα σχολείο της πόλης λόγω των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων στις οποίες προέβαιναν οι Γερμανοί. Μετά την αποχώρηση των Γερμανών το Γυμνάσιο άρχισε πάλι να λειτουργεί.

Η Αγροτική Μεταβατική Οικοκυρική Σχολή της Αριδαίας ιδρύεται το 1948 κατά την περίοδο του εμφυλίου πολέμου. Η Αριδαία ανήκε στις περιοχές που υπέστησαν μεγάλες καταστροφές, λόγω των επιχειρήσεων που πραγματοποιήθηκαν σε όλη την περιοχή και από τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Σύμφωνα με τις εκθέσεις του Γ' Σώματος Στρατού στην περιοχή της Αλμωπίας έγιναν σοβαρές πολεμικές συγκρούσεις, καθώς πολλές δυνάμεις των ανταρτών είχαν συγκεντρωθεί στη γραμμή Πάικου-Καϊμακτσαλάν, ενώ τον Δεκέμβριο του 1948 η Αριδαία έγινε το επίκεντρο των συγκρούσεων²⁰.

Το 1948 λειτούργησε και το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας με σκοπό την περίθαλψη των ανταρτόπληκτων αλλά και γενικότερα για την άσκηση της κοινωνικής πρόνοιας. Στην έδρα κάθε επαρχίας του νομού λειτουργούσε και ένα γραφείο Κοινωνικής Πρόνοιας με την ίδια αποστολή. Έτσι και στην Αριδαία που ήταν έδρα της επαρχίας Αλμωπίας υπήρχε τέτοιο γραφείο²¹.

Η κατάσταση που διαμορφώθηκε στην Ελλάδα λόγω των πολέμων ήταν τέτοια, που προσέλκυσε το ενδιαφέρον Αμερικανικών οργανώσεων, οι οποίες στο πλαίσιο της υλοποίησης της Αμερικανικής βοήθειας προς την Ελλάδα μέσω του σχεδίου Μάρσαλ δραστηριοποιήθηκαν στους τομείς της παιδείας και της αγροτικής ανάπτυξης. Τέτοιος οργανισμός ήταν και ο Συνεταιρισμός Αμερικανικής Διανομής στην Ευρώπη (Care), ο οποίος προμήθευε τις Α.Μ.Ο.Σ με ποικίλα είδη πρώτης ανάγκης. Ωστόσο, η τραγική κατάσταση της Αλμωπίας γίνεται το επίκεντρο του ενδιαφέροντος και της εκκλησίας των Μεννονιτών. Η Κεντρική Μεννονιτική Επιτροπή ήδη από το 1942 είχε συμπεριλάβει την Ελλάδα στα προγράμματα

¹⁷ Παπαδάκη Α., *Υφαίνοντας το χρόνο. Ένα χρονικό οδοιπορικό στη γη της Αλμωπίας*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2003.

¹⁸ Σινόπουλος, ό.π., σ. 101.

¹⁹ Κωστόπουλος Γ., *Η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στην Αλμωπία (1939-2007)*, Ινφογνώμων, Αθήνα 2008.

²⁰ Αρχηγείον Στρατού, *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τον Αντισυμμοριακόν Αγώνα (1946-1949). Επιχειρήσεις του Γ' Σώματος Στρατού (1947-49)*. Έκδοσις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, Αθήναι 1976, σσ.6 και 406.

²¹ Σινόπουλος, ό.π., σ.179.

αλληλοβοήθειας στις εμπόλεμες χώρες, αλλά μόλις το 1951 εκπρόσωπος της επιτροπής επισκέπτεται τα χωριά της Βόρειας Ελλάδας, για να διαπιστώσει τα προβλήματα και να επιλέξει τον τόπο όπου θα άρχιζε το πρόγραμμα των Μεννονιτικών εκκλησιών. Το αποτέλεσμα της επίσκεψης αυτής ήταν να αρχίσει το πρόγραμμα από το χωριό Παναγίτσα του Νομού Πέλλας με την αποστολή της ομάδας ΡΑΧ²². Σκοπός του προγράμματος ήταν η εισαγωγή γεωργικού και κτηνοτροφικού υλικού, η διδασκαλία των κατοίκων του χωριού στις νέες μεθόδους καλλιέργειας και παραγωγής καθώς και οι νέοι τρόποι που εφαρμόζαν οι Αμερικανοί στην κτηνοτροφία. Το 1954 το πρόγραμμα επεκτάθηκε στο χωριό Τσάκωνες της Αλμωπίας και το 1959 μια ομάδα Μεννονιτών εγκαθίσταται στην Αριδαία με στόχο να βοηθήσουν στην αγροτική ανάπτυξη της περιοχής. Οι ομάδες των Μεννονιτών παρέμειναν στην περιοχή της Αριδαίας μέχρι το 1966. Κατά την περίοδο αυτή βοήθησαν τους κατοίκους όχι μόνο στο γεωργικό και κτηνοτροφικό τομέα αλλά και στην ανάπτυξη της πτηνοτροφίας, της κονικλοτροφίας, ενώ προχώρησαν στην εκπαίδευση των γυναικών με μαθήματα οικιακής οικονομίας και κυρίως ραπτικής και υγιεινής, καθώς και στην εκμάθηση κονσερβοποίησης φρούτων και λαχανικών αλλά και σε άλλες δραστηριότητες κοινωνικής ανάπτυξης²³.

4.Η ίδρυση της Αγροτικής Μεταβατικής Οικοκυρικής Σχολής στην Αριδαία

Η Α.Μ.Ο.Σ Αριδαίας ιδρύεται με τον Αναγκαστικό Νόμο 2470/1940, αλλά δεν άρχισε να λειτουργεί αμέσως λόγω των συνθηκών. Δεν γνωρίζουμε με ακρίβεια πότε άρχισε να λειτουργεί, επειδή έχει χαθεί ο πρώτος τόμος των πρακτικών της σχολής. Ωστόσο, στο β' τόμο των πρακτικών, ο οποίος ξεκινά από το Πρακτικό 14 του Σεπτεμβρίου του 1950, αναφέρεται αρχικά στον προϋπολογισμό του έτους και το ταμειακό υπόλοιπο του έτους 1949-1950, ενώ το Πρακτικό 21 αναφέρεται στα απολογιστικά στοιχεία του έτους 1948-1949. Στο πρακτικό της 7^{ης} Σεπτεμβρίου 1951 αναφέρεται ξεκάθαρα ότι *«ως γνωστόν η Σχολή εγκατεστάθη εις την Αριδαίαν δια μian τριετίαν μέχρι τέλους Ιουνίου 1952 και μετά ταύτα ως μεταβατική πρέπει να αλλάξη έδραν»*. Επομένως, η σχολή άρχισε να λειτουργεί από το έτος 1948-1949. Αξίζει να σημειωθεί ότι τον Νοέμβριο του 1957 επισκέφθηκε τη σχολή η Υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας Λίνα Τσαλδάρη στο πλαίσιο της περιοδείας της στις Α.Μ.Ο.Σ. της Μακεδονίας.

Η σχολή αρχικά στεγάστηκε σε ένα οίκημα, όπου παλαιότερα στεγαζόταν το Μικτό Αστικό Σχολείο, ιδιοκτησίας του Αβραάμ Αμπατζιάδη με ενοίκιο 150.000 δρχ. μηνιαίως. Το οίκημα, όμως, όπως φαίνεται στα πρακτικά, ήταν ακατάλληλο για τη λειτουργία της σχολής. Μετά από πρόταση της διευθύντριας Όλγας Ξενιτιάδου γίνονται οι απαραίτητες προσθήκες στο κτίριο και οι αναγκαίες επιδιορθώσεις *καθ'ότι είναι αδύνατον η ανεύρεσις άλλου καταλληλότερου*. Έτσι διαμορφώνονται χώροι για Γραφείο, εργαστήριο, αίθουσα διδασκαλίας και τραπεζαρίας και αποθήκη. Παρά τις αλλαγές στη διαρρύθμιση των χώρων, το κτίριο εξακολουθεί να κρίνεται ακατάλληλο σύμφωνα και με την επόμενη διευθύντρια Μαρία Φυτρολάκη, η οποία πρότεινε σημαντικές αλλαγές και διεύρυνση των χώρων, προκειμένου να συνεχισθεί η στέγαση

²² Τα μέλη αυτής της ομάδας βρίσκονταν εκεί εκπληρώνοντας τη στρατιωτική τους θητεία με εναλλακτικό ειρηνικό τρόπο. Οι Μεννονίτες πίστευαν ότι με την παρουσία τους έδιναν ένα μήνυμα ειρήνης σε έναν τόπο που καταστράφηκε από τους πολέμους. Έτσι, με τις δραστηριότητές τους θα εξαφανίζονταν τα σημάδια του πολέμου και θα βοηθούσαν στην επικράτηση της ειρήνης, ενώ παράλληλα θα απομακρυνόταν και ο κομμουνιστικός κίνδυνος.

²³ Βαλλιανάτος Α., *Από την Ιεραποστολή στην επικοινωνία. Η περίπτωση της παρουσίας των Μεννονιτών στην Ελλάδα 1950-1977*, εκδόσεις Άρτος Ζωής, Αθήνα 1999.

της σχολής στο συγκεκριμένο κτίσμα²⁴. Η διοικούσα επιτροπή της σχολής, λαμβάνοντας υπόψη τη γνώμη της διευθύντριας, προτείνει στον ιδιοκτήτη να προβεί σ' αυτές τις αλλαγές. Η άρνησή του σε συνδυασμό με τη γνωμοδότηση του Νομάρχη περί ακαταλληλότητας του κτιρίου και την προειδοποίηση του επάρχου Αλμωπίας πως αν δεν βρεθεί άλλο οίκημα κατάλληλο θα αναγκασθεί να μετακινήσει τη σχολή τον Νοέμβριο του 1956 οδήγησαν στην αναζήτηση νέου οικήματος, που να διαθέτει μια αίθουσα διδασκαλίας, μια αίθουσα αργαλειού, ένα δωμάτιο κεντήματος, ένα γραφείο, ένα υπνοδωμάτιο για τη Διευθύντρια, ένα υπνοδωμάτιο για τις δασκάλες, ένα θάλαμο για 20 κλίνες μαθητριών, μια αποθήκη τροφίμων, ένα μαγειρείο, ένα πλυντήριο λουτρό και μια τουαλέτα, ενώ έπρεπε να έχει ηλεκτρική εγκατάσταση, ύδρευση και αποχέτευση. Έτσι, από το Μάιο του 1957 η σχολή μεταστεγάστηκε στο κτίριο ιδιοκτησίας Νικόλαου Κουβαρά, γνωστό ως κέντρο ο Παράδεισος, έναντι 1000 δρχ. μηνιαίως. Το κτίσμα αποτελούνταν από ένα υπόγειο, το ισόγειο και μια σοφίτα. Στο υπόγειο φυλάσσονταν τα καύσιμα της σχολής, ο λιγνίτης για την κουζίνα και τα καυσόξυλα για τη θέρμανση. Στο ισόγειο γινόταν η εκπαίδευση των μαθητριών, ενώ στη σοφίτα και σε τμήμα του ισογείου υπήρχαν τα υπνοδωμάτια των μαθητριών και του διδακτικού προσωπικού. Στην αυλή της σχολής υπήρχε ακόμα ένα μικρό κτίσμα στο οποίο λειτουργούσε το μαγειρείο. Η σχολή ηλεκτροδοτήθηκε το 1963.

4.1 Το μαθητικό δυναμικό της σχολής

Σ' αυτές τις σχολές, όπως όριζε η νομοθεσία, μπορούσαν να φοιτούν μέχρι 48 μαθήτριες. Προκειμένου να εγγραφούν, έπρεπε να προσκομίσουν στη διεύθυνση της σχολής αίτηση εγγραφής, απολυτήριο του δημοτικού σχολείου, πιστοποιητικό ηλικίας από την κοινότητα και πιστοποιητικό υγείας από ιατρό. Από την έναρξη λειτουργίας της σχολής το 1948 μέχρι την κατάργησή της το 1966 γράφηκαν συνολικά περίπου 400 μαθήτριες. Δεν είναι γνωστός ο ακριβής αριθμός ελλείψει στοιχείων από τον πρώτο τόμο των πρακτικών αλλά και λόγω της προχειρότητας που εμφανίζεται στα πρακτικά, όσον αφορά στην καταγραφή των μαθητριών που εγγράφονται για πρώτη φορά και στη διαγραφή τους είτε λόγω της αποφοίτησής τους είτε λόγω της εκούσιας διακοπής της φοίτησης. Έχουν βρεθεί 157 απολυτήρια δημοτικού στο αρχείο της σχολής, ωστόσο, σύμφωνα με τη δασκάλα της υφαντικής, πολλά απολυτήρια επιστράφηκαν στις μαθήτριες, όταν τα ζήτησαν. Από τις 400 μαθήτριες που εγγράφηκαν και φαίνονται ότι φοίτησαν έστω και για μικρό διάστημα, αποφοίτησαν ολοκληρώνοντας την τριετή φοίτηση περίπου 70. Πολλές μαθήτριες εγγράφονται, αλλά δε φαίνεται σε κάποιο πρακτικό να διαγράφονται.

Οι μαθήτριες προέρχονταν από αγροτικές οικογένειες και από διαφορετικές εκπαιδευτικές περιφέρειες και όχι μόνο από την περιφέρεια της Αλμωπίας. Σύμφωνα με τα απολυτήρια του δημοτικού που έμειναν στο αρχείο, διαπιστώνουμε ότι η πλειονότητα των μαθητριών ήταν απόφοιτοι δημοτικών των χωριών της Αλμωπίας και όχι των δημοτικών της Αριδαίας, ενώ φοίτησαν και μαθήτριες από την περιοχή των Γιαννιτσών, της Έδεσσας, της Βέροιας και της Χαλκιδικής. Οι κοινότητες που συγκεντρώνουν υψηλά ποσοστά ως προς την προέλευση των μαθητριών είναι η Δωροθέα, η Σωσάνδρα και η Υδραία.

Τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της σχολής υπήρχε μαζική προσέλευση των κοριτσιών που επιθυμούσαν να φοιτήσουν. Το 1951 η σχολή αριθμούσε 48 μαθήτριες, σύμφωνα και το υπ' αριθ. 74845/21-9-1949 έγγραφο του Υπουργείου. Ωστόσο, από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 αρχίζει μια σταδιακή μείωση του

²⁴ Το πρόβλημα της στέγασης των δημοσίων υπηρεσιών και της ακαταλληλότητας των κτιρίων επισημαίνει και ο έπαρχος Αλμωπίας Ιωάννης Παλαμήδης το 1956 (αρ. πρωτ. 2777/6-9-1956) με έγγραφό του προς τον πρόεδρο του συνδέσμου Δήμων και Κοινοτήτων της Επαρχίας.

μαθητικού δυναμικού. Το Σεπτέμβριο του 1961 η διοικούσα επιτροπή παίρνει απόφαση να γίνει ανακοίνωση στο κοινό της Αριδαίας από την εκκλησία για τη λειτουργία της σχολής, προκειμένου να εισαχθούν νέες μαθήτριες, ενώ σύμφωνα με το Πρακτικό της 15^{ης} Ιανουαρίου 1963 παρουσιάζεται σοβαρή μείωση των μαθητριών της σχολής. Ως λόγοι αναφέρονται ότι *οι μαθήτριες δεν καταρτίζονται πλήρως επαγγελματικά και μάλιστα εις Ραπτικήν. Το πρόγραμμα και η ικανότητα της δασκάλας ραπτικής της σχολής καθιστά τις μαθήτριες μόνον τέλειες οικοκυρές*. Γι' αυτό η επιτροπή αποφασίζει την πρόσληψη μιας ειδικής ράπτριας για να απασχολεί τις μαθήτριες τρεις ώρες ημερησίως στη ραπτική και κοπτική. Το ίδιο θέμα αναφέρεται στο πρακτικό του Μαρτίου 1963, όπου τονίζεται η απροθυμία των κατοίκων να στείλουν τις κόρες τους στη σχολή και, επομένως, η σχολή δεν μπορεί να συμπληρώσει τον απαιτούμενο αριθμό. Η διεύθυνση και η επιτροπή θεωρούν ότι ο κύριος λόγος είναι ότι η σχολή δεν προσφέρει επαγγελματική κατάρτιση και γι' αυτό τονίζουν την ανάγκη να προσληφθεί ειδική ράπτρια. Η συνεχής διαρροή των μαθητριών οδήγησε τη διοικούσα επιτροπή της σχολής το Σεπτέμβριο του 1965 στην έκδοση έντυπης ανακοίνωσης στους κατοίκους της Αλμωπίας, προκειμένου να ενημερωθούν οι οικογένειες για τη λειτουργία και το σκοπό της Α.Μ.Ο.Σ και να εγγράψουν τις κόρες τους *ώστε να τύχουν της ευκαιρίας μορφώσεως αυτών, αξιοποιούντες παραλλήλως την Κρατικήν προσπάθειαν και αρωγήν χάριν της Κοινωνίας και της Επαρχίας. Σκοπός της σχολής είναι η μόρφωσις και απόδοσις εις την Ελληνικήν Κοινωνίαν ελληνίδων με πλήρη κατάρτισιν οικοτεχνικήν (ραπτικήν, υφαντικήν, ταπητουργίαν), οικοκυρικήν, παιδαγωγικήν και ανθρωπιστικήν, αρμόζουσα εις αυτάς ως μητέρας και συζύγους της αυριανής Ελληνικής Κοινωνίας*. Στην ανακοίνωση τονίζεται ο χαρακτήρας της σχολής και ο ρόλος της στη γυναικεία εκπαίδευση, η οποία συνοψίζεται στο τρίπτυχο της καλής μητέρας, συζύγου και νοικοκυράς, ενώ αναφέρονται οι δυνατότητες της σχολής να καλύπτει δωρεάν τις βασικές ανάγκες των κοριτσιών, όπως είναι η στέγαση, η διατροφή, η υπόδηση, η ενδυμασία και η παροχή εκπαιδευτικού υλικού. Επισημαίνεται ακόμη ότι ο τρόπος διοίκησης της σχολής και μάλιστα η διοικούσα επιτροπή, η οποία διορίζεται από τον Νομάρχη, αποτελείται από έγκριτους και διακεκριμένους πολίτες και κρατικούς λειτουργούς της πόλεως. Παρά τις προσπάθειες αυτές, συνεχίζεται η μείωση των μαθητριών με αποτέλεσμα την κατάργηση της σχολής το 1966.

4.2 Το διδακτικό προσωπικό και η διοικούσα επιτροπή

Όταν ιδρύθηκε η Α.Μ.Ο.Σ. Αριδαίας το διδακτικό προσωπικό της σχολής αποτελούσαν η Όλγα Ξενιτιάδου, απόφοιτος Παιδαγωγικής Ακαδημίας ως διευθύντρια, η οποία δίδασκε οικιακή οικονομία και μαγειρική, η Έλλη Δημοπούλου-Κούση, απόφοιτος του εργαστηρίου Υφαντικής του Εθνικού Ορφανοτροφείου Θηλέων Καστοριάς, ως δασκάλα υφαντικής και ταπητουργίας, η οποία θα παραμείνει στη σχολή μέχρι την κατάργησή της, η Ερασμία Δουβαλίδου, ως δασκάλα τέχνης, η οποία δίδασκε χειροτεχνία και η Αγγέλα Αβραάμ ως δασκάλα θεωρητικών μαθημάτων. Από τον Απρίλιο του 1956 μέχρι 30 Ιουνίου και από 1 Δεκεμβρίου 1956 μέχρι τέλους του 1957 προσλαμβάνεται η Αικατερίνη Καμναρόπη ειδική τεχνίτρια κεντήματος για ραπτομηχανή, η οποία κατέχει και σχετικό δίπλωμα της εταιρίας Singer *«προς εκμάθησιν των μαθητριών της ραπτικής και εις το είδος του κεντήματος χρήσιμον για την εξύψωσιν του βιοτικού επιπέδου αυτών και των οικογενειών των»*. Από το Δεκέμβριο του 1953 η Ερασμία Δουβαλίδου αντικαθίσταται από την Βικτωρία Κυράνα, η οποία θα παραμείνει στη σχολή ως δασκάλα τέχνης μέχρι την κατάργησή της, ενώ για ένα μικρό διάστημα το 1954 θα διατελέσει και διευθύντρια της σχολής. Το 1955 αναλαμβάνει τη διεύθυνση της Σχολής η Μαρία Φυτρολάκη,

απόφοιτος της Χαροκοπείου, ενώ από το 1960 μέχρι το 1966 διευθύντρια ήταν η Ασημίνα Αλιμπέρτου, απόφοιτος του Εθνικού Ορφανοτροφείου Θηλέων Καστοριάς²⁵. Το 1958 ανέλαβε τα καθήκοντά της ως τεχνίτρια ραπτομηχανής η Ευαγγελία Λαλοπούλου. Εκτός από τις δασκάλες τέχνης και τις δασκάλες θεωρητικών μαθημάτων ένας γεωπόνος ή υπάλληλος του Υπουργείου Γεωργίας, που οριζόταν κάθε φορά με κοινή εντολή των Υπουργών Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως και Γεωργίας καθοδηγούσε τις μαθήτριες στις γεωργικές ασχολίες αλλά δεν κατονομάζεται στα πρακτικά. Από το 1959 που προστίθεται στο ωρολόγιο πρόγραμμα ως μάθημα η γεωργία και η κονσερβοποιία, ο γεωπόνος αναλαμβάνει και τη διδασκαλία αυτών των μαθημάτων. Την ιατρική φροντίδα των μαθητριών είχε ο ιατρός Α. Χηρόπουλος, ο οποίος δίδασκε το μάθημα της Υγιεινής και παρακολουθούσε την κατάσταση της υγείας των μαθητριών και του προσωπικού της σχολής σύμφωνα με το άρθρο 9 του νόμου 2470/1940. Κρατούσε το βιβλίο ασθενών με διάγνωση ασθένειας, καθόριζε τη διαίτα και συνεργαζόταν με τη διευθύντρια για τα φάρμακα που θα δίνονταν στις ασθενείς.

Το Υπουργείο προχώρησε και στην πραγματοποίηση εκπαιδευτικών σεμιναρίων για το διδακτικό προσωπικό των αγροτικών μεταβατικών οικοκυρικών σχολών. Σύμφωνα με την εγκύκλιο υπ' αρ. ΖΙΕ/1178/11-9-1965 απόφαση του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας πραγματοποιήθηκε σεμινάριο μετεκπαίδευσης των διευθυντριών των Α.Μ.Ο.Σ. Αλλά και οι δασκάλες τέχνης και ραπτικής συμμετείχαν σε αντίστοιχα σεμινάρια που διοργάνωσε ο Εθνικός Οργανισμός Ελληνικής Χειροτεχνίας το 1966.

Το διδακτικό προσωπικό της σχολής διέμενε και σιτιζόταν μέσα στη σχολή, σύμφωνα με τον κανονισμό της σχολής, ώστε να δημιουργείται μια οικογενειακή ατμόσφαιρα αλλά και για να παραδειγματίζουν με τη συμπεριφορά τους.

Σύμφωνα με τον κανονισμό της σχολής η διοικούσα επιτροπή απαρτιζόταν από το Δήμαρχο της Αριδαίας ως Πρόεδρο και τα μέλη. Ο μακροβιότερος πρόεδρος της σχολής ήταν ο Χρυσόστομος Παπαδημητρίου, ο οποίος διετέλεσε πρόεδρος από το 1951 μέχρι το 1960, οπότε ανέλαβε ο ιατρός Γιώργος Σεφεριάδης (1960-1964) και στη συνέχεια ο επιθεωρητής της Εκπαίδευσης Χρήστος Δρίτσας, ο οποίος ήταν και ο τελευταίος πρόεδρος (1964-1966).

Η διοικούσα επιτροπή ήταν αρμόδια για την ομαλή λειτουργία της σχολής και αποφάσιζε για όλα τα θέματα λαμβάνοντας υπόψη και την εισήγηση της διευθύντριας. Στην αρχή κάθε έτους όριζε τριμελή διαχειριστική επιτροπή, η οποία ήταν υπεύθυνη για τη διενέργεια δημοπρασιών, την παραλαβή των προμηθευόμενων ειδών και για τα έργα που εκτελούνταν για την επισκευή του κτιρίου. Κάθε μήνα η διοικούσα επιτροπή κατάρτιζε το εβδομαδιαίο πρόγραμμα διατροφής –συσσιτίου, όπως αναφέρεται στα πρακτικά-των μαθητριών σύμφωνα με τις οδηγίες που ελάμβαναν αλλά και λαμβάνοντας υπόψη τις ημέρες των νηστειών. Είναι πάντως φανερό η διαφορά στο ημερήσιο πρόγραμμα διατροφής στα τέλη της δεκαετίας του 1940 και κατά τη δεκαετία του 1960, όσον αφορά στην ποικιλία και την ποσότητα της τροφής που δικαιούνται οι μαθήτριες.

4.3 Πόροι της σχολής

Τα έξοδα λειτουργίας της σχολής καλύπτονταν κυρίως από την ετήσια επιχορήγηση του Υπουργείου Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως, η οποία δινόταν για την κάλυψη των λειτουργικών δαπανών και για τις αποδοχές των υπαλλήλων.

²⁵ Το 1942 με νομοθετικό διάταγμα ιδρύονται ειδικά οικοκυρικά τμήματα μονοετούς φοίτησης στα Εθνικά Ορφανοτροφεία Ιωαννίνων και Καστοριάς, προκειμένου να καταρτιστούν διευθύντριες των Αγροτικών Μεταβατικών Οικοκυρικών Σχολών.

Άλλοι πόροι ήταν οι εισπράξεις από την πώληση των προϊόντων των εργαστηρίων της σχολής, δηλαδή από την πώληση χαλιών και κεντημάτων, ενώ αναφέρονται και εισπράξεις από τη γεωργική απασχόληση των μαθητριών. Έκτακτα έσοδα μπορούσαν να προκύψουν από δωρεές και κληροδοτήματα. Προμηθεύονταν τρόφιμα και αλεύρι από την UNRA²⁶ και συγκεκριμένα αλεύρι από την αμερικανική οργάνωση CARE, το οποίο παρελάμβαναν από την Έδεσσα και στη συνέχεια διενεργούσαν δημοπρασία για να επιτύχουν την καλύτερη τιμή παρασκευής άρτου. Σύμφωνα με την εγκύκλιο του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας 49/28-1-1958 η οποία απευθύνεται σε όλα τα νοσηλευτικά ιδρύματα, τα Εθνικά Ορφανοτροφεία και Οικοτροφεία, τους Εθνικούς Παιδικούς Σταθμούς, τα Εθνικά Αγροτικά Νηπιοτροφεία και τις Α.Μ.Ο.Σ, τα ιδρύματα αυτά έπρεπε να μεριμνήσουν για την παραλαβή, την αποθήκευση, τη διαχείριση, την αρτοποίηση, τον έλεγχο, τα μέτρα προς αποφυγή αντικατάστασης ή πώλησης του άλευρου, την ποσοτική απόδοση κατά την αρτοποίηση και την τήρηση των όρων της εργολαβικής ανάθεσης της αρτοποίησης.

Στους προϋπολογισμούς και απολογισμούς εσόδων και εξόδων φαίνεται ότι η σχολή είχε πάγια έξοδα που αφορούσαν τη μισθοδοσία του διδακτικού προσωπικού, αλλά και έξοδα για την προμήθεια γραφικής ύλης, την τροφοδοσία των μαθητριών και του προσωπικού, εφόσον οι περισσότερες μαθήτριες ήταν εσωτερικές και, επομένως, σιτίζονταν εντός της σχολής, όπως και το προσωπικό, για καυσόξυλα, για την καταβολή ενοικίων για τη στέγαση της σχολής, για εξοπλισμό των εργαστηρίων, για τη συντήρηση του κτιρίου, για την ένδυση και την υπόδηση των μαθητριών, για την αγορά βιβλίων και τη συνδρομή περιοδικών, καθώς και για την ψυχαγωγία των μαθητριών.

4.4 Δραστηριότητες

Η ΑΜΟΣ Αριδαίας σε όλη τη διάρκεια λειτουργίας της παρουσίασε έντονη δραστηριότητα σε όλους τους τομείς, η οποία συνδεόταν στενά με τους σκοπούς της ίδρυσής της. Καταρχάς, οι μαθήτριες της σχολής κάτω από την καθοδήγηση της διευθύντριας και του διδακτικού προσωπικού συμμετείχαν ενεργά σε πολλές εκδηλώσεις της τοπικής κοινωνίας, όπως ήταν οι παρελάσεις στο πλαίσιο των εθνικών επετείων. Οι μαθήτριες παρήλαυναν με τις στολές τους και το λάβαρο της Σχολής, το οποίο αποτελούνταν από την Εθνική Σημαία σε μεταξωτό ύφασμα, με την εικόνα της Παναγίας Θεοτόκου στο κέντρο του Σταυρού και κυκλικά τις λέξεις Αγροτική Μεταβατική Οικοκυρική Σχολή Αριδαίας. Στην κοινοποίηση του προγράμματος των τοπικών εκδηλώσεων του Δήμου Αριδαίας γίνεται ιδιαίτερη

²⁶ Πρόκειται για την αμερικανική βοήθεια που δόθηκε στην Ελλάδα από το 1945 μέχρι το 1947 και στη συνέχεια μέσω του προγράμματος περί παροχής βοήθειας προς την Ελλάδα βάσει του Δόγματος Τρούμαν, το οποίο ονομάστηκε ΑΜΑΓΚ (American Mission for Aid to Greece) ενώ από το 1948 έως το 1952 η αμερικανική βοήθεια ήταν γνωστή ως σχέδιο Μάρσαλ. Την ίδια περίοδο στην Ελλάδα έρχονταν και άλλες ιδιωτικές οργανώσεις Αμερικανικής πρωτοβουλίας, φιλανθρωπικές ή μορφωτικές, όπως ήταν η ΡΑΧ της εκκλησίας των Μεννονιτών. Η αμερικανική βοήθεια δόθηκε για την πρόληψη επέκτασης του κομμουνισμού στην Ελλάδα, όπως αναφέρεται και στο απολογιστικό έντυπο που συνέταξε η Διεύθυνση Πληροφοριών. Η UNRA προσέφερε τρόφιμα, ρουχισμό και άλλα καταναλωτικά αγαθά, ενώ το σχέδιο Μάρσαλ περιελάμβανε δράσεις σε όλους τους τομείς, όπως ήταν η κοινωνική πρόνοια, οι μεταφορές, η γεωργία, η υγεία, η ηλεκτρική ενέργεια, η βιομηχανία, ο τουρισμός και γενικότερα όλες τις υποδομές του κράτους. Ειδική Οικονομική Αποστολή του Οργανισμού Κοινής Ασφαλείας, *Το Σχέδιο Μάρσαλ στην Ελλάδα. Ο πλήρης απολογισμός της βοήθειας του σχεδίου Μάρσαλ προς την Ελλάδα (Ιούλιος 1948-Ιανουάριος 1952)*.

αναφορά στη συμμετοχή της σχολής στις εκδηλώσεις, ξεχωριστά από τα σχολεία της Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης της περιοχής.

Σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας των σχολών πραγματοποιήθηκαν εκδρομές ημερήσιες και πολυήμερες σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, οι οποίες είχαν επιμορφωτικό και ψυχαγωγικό χαρακτήρα. Επέλεξαν και περιοχές όπου υπήρχαν οικοκυρικές σχολές, προκειμένου να τις επισκεφθούν ή περιοχές με μεγάλο ιστορικό ενδιαφέρον. Τον Ιούνιο του 1955 έγινε εκδρομή στη Βέροια και τη Νάουσα, στις 18 Νοεμβρίου 1962 επισκέφθηκαν τη Φλώρινα για να επισκεφθούν την οικοκυρική σχολή της Φλώρινας. Τον Ιούλιο του 1963 η σχολή μαζί με τη σχολή της Αρνισσας πηγαίνουν εκδρομή στην Αλεξανδρούπολη. Τον Απρίλιο του 1964 επισκέπτονται την Κέρκυρα, το Μάιο του 1965 σε συνεργασία με τη σχολή Κρύας Βρύσης ετοιμάζουν εκδρομή, αλλά δεν αναφέρεται ο προορισμός τους, ενώ τον Ιούνιο 1966 γίνεται μια πολυήμερη εκδρομή στο Βόλο, τα Μετέωρα, τη Καλαμπάκα, τα Τρίκαλα, τα Γρεβενά, την Κοζάνη, την Πτολεμαΐδα και το Αμύνταιο. Ακόμα, οι μαθήτριες φιλοξενήθηκαν και στην κατασκήνωση του Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας στο Γραμματικό.

Η Σχολή συμμετείχε και σε εκθέσεις, όπου μια αντιπροσωπεία των μαθητριών και η διευθύντρια παρουσίαζαν τα προϊόντα υφαντικής και ταπητουργίας που παρήγαγε η Σχολή. Έτσι, το 1957 συμμετείχαν στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης αλλά και στα Ανθεστήρια της Έδεσσας. Εκθέσεις με τα έργα τέχνης των μαθητριών πραγματοποιούσαν και μέσα στη σχολή (7 Δεκεμβρίου του 1958).

Κατά τη διάρκεια της θητείας της Μαρίας Φυτρολάκη ως διευθύντριας της σχολής διοργανώθηκαν γιορτές εντός της σχολής, τις οποίες μπορούσε να παρακολουθήσει η τοπική κοινωνία. Ακόμη, με τη καθοδήγηση της συγκεκριμένης διευθύντριας στις 27 Μαΐου του 1956 οι μαθήτριες ανέβασαν και μια θεατρική παράσταση, η οποία αποτελούνταν από τρία θεατρικά δρώμενα (η Χιονάτη και οι Επτά Νάνοι, Η Δύναμη της Προσευχής και η Σκλαβωμένη Κύπρος). Την παράσταση μπορούσαν να παρακολουθήσουν όλοι με ένα μικρό αντίτιμο. Η επιτυχία του εγχειρήματος ήταν τέτοια, ώστε δόθηκαν και άλλες παραστάσεις των ίδιων έργων. Μετά από πρόταση της διευθύντριας οι εισπράξεις διατέθηκαν «υπέρ των Κυπρίων Αγωνιστών».

4.5 Κατάργηση της Α.Μ.Ο.Σ Αριδαίας

Στις 2 Δεκεμβρίου του 1966 με βασιλικό διάταγμα (υπ' αριθμ. 1000) καταργείται η Αγροτική Μεταβατική Οικοκυρική Σχολή της Αριδαίας και στη θέση της ιδρύεται το Εθνικό Αγροτικό Νηπιοτροφείο Αριδαίας Πέλλης, το οποίο ήδη είχε ιδρυθεί με νομοθετικό διάταγμα του 1942 (υπ' αριθμ. 1316). Όλα τα περιουσιακά στοιχεία, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις της σχολής μεταβιβάζονται στην Α.Μ.Ο.Σ. Βογατσικού Καστοριάς. Στις 31 Δεκεμβρίου του 1966 η διευθύντρια Ασημίνα Αλιμπέρτου ανακοινώνει στη διοικούσα επιτροπή την υπ' αριθμ. Δ2γ/23105/16-12-66 ανακοίνωση του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας περί καταργήσεως της Α.Μ.Ο.Σ Αριδαίας. Ωστόσο, μετά από έγγραφο αίτημα του προέδρου της Διοικούσας Επιτροπής της σχολής (296/9-1-1967) παραχωρήθηκε εξοπλισμός από την Α.Μ.Ο.Σ Βογατσικού στο Εθνικό Αγροτικό Νηπιοτροφείο (ΕΑΝ) Αριδαίας σύμφωνα με την απόφαση του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας (Δ2γ 600/26-1-1967). Ο εξοπλισμός αφορούσε είδη ιματισμού, έπιπλα και σκεύη, καθώς και καύσιμη ύλη (καυσόξυλα) και αλεύρι.

Η Α.Μ.Ο.Σ Αριδαίας, ενώ είχε ιδρυθεί για να λειτουργήσει μια τριετία, λειτούργησε για 18 συνεχή και δύσκολα χρόνια, δίνοντας την ευκαιρία σε πολλά

κορίτσια της εκπαιδευτικής περιφέρειας της Αλμωπίας να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους, ακόμα και αν δεν παρείχε επαγγελματική κατάρτιση.

Βιβλιογραφία

- Αθανασούλα-Ρέππα Α., «Η Τεχνική-Επαγγελματική Εκπαίδευση στην Ελλάδα: θεσμοί και αντιλήψεις», στο: Μπουζάκης Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις*, Gutenberg, Αθήνα 2011, τ. Β', σσ.323-341.
- Αρχηγείον Στρατού, *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τον Αντισυμμοριακόν Αγώνα (1946-1949). Επιχειρήσεις του Γ' Σώματος Στρατού (1947-49)*, Έκδοσις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, Αθήναι 1976.
- Βαλλιανάτος Α. Ν., *Από την Ιεραποστολή στην επικοινωνία. Η περίπτωση της παρουσίας των Μεννονιτών στην Ελλάδα 1950-1977*, εκδόσεις Άρτος Ζωής, Αθήνα 1999.
- Δαρδαβέσης Θ. Ι., «Η οργάνωση της Κεντρικής Διοίκησης για την υγειονομική πολιτική στην περίοδο του μεσοπολέμου», στο: *Ιστορία Ιατρικής (Ι.Θ.-τεύχος 50)*, 2007, σσ.49-55.
- Ειδική Οικονομική Αποστολή του Οργανισμού Κοινής Ασφαλείας, *Το Σχέδιον Μάρσαλλ στην Ελλάδα. Ο πλήρης απολογισμός της βοήθειας του σχεδίου Μάρσαλλ προς την Ελλάδα (Ιούλιος 1948-Ιανουάριος 1952)*, Αθήναι 1952.
- Ζιώγου-Καραστεργίου Σ., «Η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα: 19^{ος} και 20^{ος} αιώνας», στο: Μπουζάκης Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις*, Gutenberg, Αθήνα 2011, τ. Β', σσ.969-989.
- Καλαντζής Κ., *Η Παιδεία εν Ελλάδι 1935-1951*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002.
- Καλεράντε Ευ., «Η εκπαιδευτική πολιτική της περιόδου της δικτατορίας, 1936-1940». Στο: Μπουζάκης Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις*, Gutenberg, Αθήνα, τ. Β', σσ.183-201.
- Κωστόπουλος Γ., *Η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στην Αλμωπία (1939-2007)*, ινφογνώμων, Αθήνα 2008.
- Μαστρογιάννης Ι. Δ., *Ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας της Νεωτέρας Ελλάδος (1821-1960)*, χ.εκδ., Αθήναι 1960.
- Μπακαλάκη Α. & Ε. Ελεγκμίτου, *Η Εκπαίδευση «εις τα του οίκου» και τα γυναικεία καθήκοντα*, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
- Μπουζάκης Σ., «Μεταρρυθμιστικά επεισόδια στη Γενική και Τεχνική-Επαγγελματική Εκπαίδευση κατά την πρώτη (1910-1920) και τη δεύτερη (1928-1932) Βενιζελική περίοδο», στο: Μπουζάκης Σ., *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις*, Gutenberg, Αθήνα 2011, σσ.157-183.
- Πυργιωτάκης, Ιωάννης (2011). Συμβολή στη μελέτη της Ελληνικής Εκπαιδευτικής Ιστορίας και της Ελληνικής Εκπαιδευτικής Πολιτικής: Ένα σχέδιο ταξινόμησης και ερμηνείας του ιστορικού υλικού. Στο: Μπουζάκης, Σήφης (επιμ.) *Πανόραμα Ιστορίας της Εκπαίδευσης. Όψεις και απόψεις*. Τ. Β'. Αθήνα: Gutenberg, σσ.43-69.
- Παπαδάκη Α., *Υφαίνοντας το χρόνο. Ένα χρονικό οδοιπορικό στη γη της Αλμωπίας*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2003.
- Παυλίδου Ευ., *Σχολείο και ΕΟΝ: μέσα ιδεολογικής χειραγώγησης του μεταξικού καθεστώτος*, Μεταπτυχιακή εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2007.
- Σινόπουλος, Ν. Αθ., *Πέλλα. Έδεσσα, Γιαννιτσά, Αρδέα*, χ. ε., 1948.

Στρατάκης Α., Κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα κατά την εικοσαετία του 1940: Η Κοινωνική Πρόνοια και το Υπουργείο Εθνικής/Κοινωνικής Πρόνοιας, Μεταπτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Κρήτης 2003.
Χ.συγ., *Το Νέον Κράτος και η Κοινωνική Πρόνοια*, Εκδόσεις 4^η Αυγούστου, τεύχ. 4.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Μαθήτριες της Α.Μ.Ο.Σ Αριδαίας μπροστά στη σχολή

Μαθήτριες της σχολής υφαίνουν στον αργαλειό στο μάθημα της ταπητουργίας

Επίδειξη τάπητα από τις μαθήτριες και τη δασκάλα υφαντικής

 ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	
ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΟΙΚΟΚΥΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΡΙΔΑΙΑΣ	
ΑΠΟΦΟΙΤΗΡΙΟΝ	
Ἡ μαθήτρια <u>Λαμπρινή γυν. Ζαχ. Μ.</u>	
ἐκ τοῦ γυμν. <u>Αριδαίας</u>	πατρὸς <u>Γεωργίου</u>
διακρίσασα πάντα τὰ μαθήματα τὰ διδασκόμενα ἐν τῇ αὐτῇ Σχολῇ	
ἐκράτησεν ἀρίστη ἀποδοτικότητα ἐν τῇ Σχολῇ μετὰ βαθμὸν <u>(18)</u>	
<u>Εἰσαγ. Ὁδὸς</u>	
Ἡ ἐκ διαγωγῆς τῆς ἀντιφύσεως <u>καλοκαίριου</u>	
Ἐν Αριδαίᾳ τῇ <u>31-7</u> 19 <u>14</u>	
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ	

Δρ. Αντωνία Παπαδάκη
 Σχ. Σύμβουλος Φιλολόγων Ν. Πέλλας
 Διεύθ. Ταγματάρχου Χαϊλή 16/58400 Αριδαία
 Τηλ. 2384023953 και 6932521100
 Ηλ. Ταχ.: toniaparap@otenet.gr